

Методичні рекомендації

«Формування емоційно-чуттєвої сфери дошкільників»

Емоційне сприйняття навколишнього світу починається ще у преперенатальний період, а після народження воно збагачується, урізноманітнюється, ускладнюється. Входження у соціум супроводжується різноманітними переживаннями дитини – виявляє інтерес, подив, радість, горе, гнів, страх, сором, антипатію, хвилювання.... Малюк диференціює явище соціальної дійсності у двох вимірах – приємні – неприємні, безпечні – небезпечні. Якщо ті чи інші реакції набувають характеру тенденції, вони перетворюються на емоційні риси. Тому вкрай важливо, щоб переживання малюка мали різну забарвленість, щоб серед них переважали позитивні, щоб у душі зростаючої особистості посилилася довіра до світу людей.

Потрапляючи в дитячий садок, дитина потрапляє в нові, незвичні умови, в оточенні незнайомих йому дорослих і дітей, з якими доводиться налагоджувати взаємини. У цій ситуації дорослі повинні об'єднати зусилля для забезпечення емоційного комфорту дитини, розвитку умінь спілкуватися з однолітками.

Тому дорослі (батьки, вихователі) повинні прагнути до встановлення тісних емоційних контактів з дитиною, так як взаємовідносини з іншими людьми, їх вчинки – найважливіше джерело формування почуттів дошкільника: радості, ніжності, співчуття, гніву й інших переживань.

Розвивати емоційну сферу дитини, навчити його усвідомлювати свої емоції, розпізнавати і довільно виявляти їх повинні не тільки фахівці-психологи, а й педагоги, вихователі, батьки. Знайомство дітей з фундаментальними емоціями здійснюється як у ході всього освітнього процесу, так і на спеціальних заняттях, де діти переживають емоційні стани, вербалізують свої переживання, знайомляться з досвідом однолітків, а також з літературою, живописом, музикою. Цінність таких занять полягає в тому, що у дітей розширюється коло усвідомлюваних емоцій, вони починають глибше розуміти себе та інших, у них частіше виникає емпатія по відношенню до дорослих і дітей. З допомогою сюжетно-рольових ігор, рухливих ігор і ігрових вправ, елементів психогимнастики, техніки виразних рухів, етюдів, тренінгів, психом'язового тренування, міміки і пантоміміки, літературних творів та казок (ігор-драматизацій) ми сприяємо розвитку емоційної сфери дитини.

Під час роботи з дітьми в даному напрямку важливо зробити акцент на розвиток наступних умінь:

- вміння розрізняти і порівнювати емоційні відчуття, визначати їх характер (приємно, неприємно, спокійно, дивно, страшно і т. д.);
- вміння одночасно спрямовувати свою увагу на м'язові відчуття і експресивні рухи, що супроводжують будь-які власні емоції і емоції, які відчувають оточуючі.

У заняттях використовуються наступні методичні засоби:

1. **Рольові гри** (рольова гімнастика, включає рольові дії і рольові образи, і психодрама), які ґрунтуються на розумінні соціальної ролі людини у суспільстві. До основних порушень рольового розвитку у дітей зазвичай відносять рольову ригідність - не вміння переходити з ролі в роль, рольову аморфність – не вміння приймати будь-яку роль; відсутність рольової креативності – не вміння продукувати нові образи, прийняття патологічних ролей.

2. **Психогімнастичні ігри**, що ґрунтуються на теоретичних положеннях соціально-психологічного тренінгу. У цих іграх формується:

- прийняття свого імені;
- прийняття своїх якостей характеру;
- прийняття свого минулого, теперішнього, майбутнього.

3. **Комунікативні ігри:**

• ігри, спрямовані на формування у дітей вміння побачити в іншій людині його переваги та забезпечувати іншого вербальними і невербальними «погладженнями»;

- ігри та завдання, які сприяють поглибленню усвідомлення сфери спілкування;
- ігри, які навчають умінню співпрацювати.

4. **Ігри та завдання, спрямовані на розвиток довільності**, усвідомлення таких понять, як

«господар своїх почуттів» і «сила волі».

Ігри, спрямовані на розвиток уяви: вербальні ігри, невербальні гри і «уявні картинки».

Ігри-драматизації. Їх перевага полягає в тому, що персонажами ігор стають самі діти. У ході гри діти не тільки отримують задоволення від пізнання навколишнього світу, але і при цьому вчаться керувати собою. Участь дітей в грі є добровільною. Елементами ігор виступають спеціальні вправи, об'єднані в групи і спрямовані на розвиток умінь довільної регуляції у різних сферах діяльності. Кожна вправа включає фантазію (думки і образи), почуття (емоції і переживання) і руху дитини. Щоб хід спільної гри не переривався, всі вправи об'єднуються змістом сюжетно-рольової гри. Відсутність яких-небудь зовнішніх атрибутів – одна з умов ігор. Всі предмети і події ігрового сюжету повинні бути уявним, тобто позначатися фізичними діями або заміщатися предметами звичайного оточення. Кожна частина занять вирішує не одну, а декілька цілком самостійних завдань, по-своєму важливих для розвитку емоційної сфери дитини. У сюжет гри включаються творчі ідеї та пропозиції самих дітей.

Психогімнастика висловлює якийсь образ фантазії, яка насичена емоційним змістом. Психогімнастичні вправи використовують механізм психофізичного емоційного єдності. Наприклад, дитина не тільки виконує різкі ритмічні махи руками, а уявляє себе веселим зайчиком, грає на уявній трубі. Це вправа доставляє йому масу задоволення, включає його фантазію, покращує ритмічність руху. У послідовності психогімнастических вправ важливо дотримуватись чергування і порівняння протилежних за характером рухів (напружених і розслаблених, різких і плавних, частих і повільних, вільного просування в просторі і зіткнення з предметами), супроводжуваних чергуючим м'язовим розслабленням та напруженням.

Таке чергування рухів гармонізує психічну діяльність мозку. При цьому впорядковується психічна і рухова активність дитини, покращується настрій, скидається інертність самопочуття.

Вправи на емоції і емоційний контакт спрямовані на розвиток у дітей здібності розуміти, усвідомлювати, правильно висловлювати і повноцінно переживати свої і чужі емоції.

Комунікативні вправи, при яких відбувається тренування загальних здібностей невербального впливу дітей один на одного (емоційні прояви і контакти-пантоміми). У ці вправи включаються обмін ролями партнерів по спілкуванню і оцінка емоцій. Головним інструментом, яким оволодіває дитина, виконуючи дані вправи, є вміння співпереживати, звільнятися від емоційної напруженості, вільно проявляти емоції, активно спілкуватися.

Мімічні та пантомімічні етюди, в яких виразно виділяються окремі емоційні стани (радість, подив, інтерес, гнів...), пов'язані з переживанням тілесного і психічного задоволення або невдоволення. З допомогою етюдів діти знайомляться з елементами виразних рухів: мімікою, жестом, позою, ходом.

Зміст корекційної роботи з розвитку емоційної сфери структурно можна уявити наступним чином:

1. *Комфортна організація режимних моментів.*
2. *Оптимізація рухової діяльності через організацію фізкультурно-оздоровчих заходів:*
 - оздоровчо-профілактичної гімнастики;
 - фізкультхвилинок;
 - спортивних ігор;
 - рухливих ігор (у тому числі народних);
 - ігрових завдань і вправ;
 - розваг.
3. *Ігротерапія:*
 - сюжетно-рольові ігри;
 - ігри-вправи на емоції і емоційний контакт;

- комунікативні ігри;
 - дидактичні ігри.
4. *Арттерапія:*
 - малювання;
 - ритмопластика;
 - танець;
 - музично-ритмічні рухи.
 5. *Заняття-образи, ігри-драматизації, казкотерапія.*
 6. *Психогімнастика:*
 - етюди;
 - міміка;
 - пантоміміка.
 7. *Тілесно-орієнтовані методи,*

психом'язове тренування.

8. Відвідування кімнати психологічного розвантаження.

9. Завдання, спрямовані на:

- організацію спільної діяльності;
- складання розповідей;
- організацію театралізованих ігор і т.д.

10. Використання наочних посібників:

- фотографій;

- малюнків;
- схем;
- символів.

11. Використання медіатехнологій:

- презентацій;
- комп'ютерних корекційно-розвивальних ігор і вправ;
- фільмів, тощо.

Для подолання та попередження проявів невпевненості, пасивності, схильності до самоізоляції, недовіри до оточуючих потрібно:

- корегувати особливості спілкування;
- підвищувати рівень оволодіння комунікативними навичками;
- з раннього віку формувати та збагачувати досвід спілкування дити;
- не обмежувати коло спілкування тільки з тими, хто проживає разом з дитиною;
- надавати можливість для постійних контактів і співпраці з нормально зрячими однолітками та дорослими;
- виховувати мотиви (бажання) і потреби щодо широкого спілкування з навколишнім світом, позитивного ставлення до спілкування;
- формувати образ партнера по спілкуванню, компенсуючи недоліки сприймання (учити сприймати за різними ознаками);
- розвивати вміння встановлювати правильні взаємини з іншими людьми, стимулювати активність у спілкуванні;
- сприяти оволодінню певними соціальними нормами: як розпочати та завершити діалог, як уникнути його, коли він є недоцільним;
- розвивати соціальні установки у сфері спілкування;
- інтерес до самого процесу спілкування, а не тільки до його результату;
- ставлення до спілкування як до діалогу, а не монологу;
- толерантність до недоліків партнера;
- виховувати готовність до взаємодії з будь-якими партнерами, незалежно від стану зору;
- збагачуючи емоційний досвід слабозорої дитини у спілкуванні, створювати нові типи поведінки;
- тактовно вказувати на зроблену помилку;
- використовувати прийоми для активізації спілкування: «А ти що про це думаєш?», «А тепер ти спробуй знайти вихід з цієї ситуації»;
- виховувати довірливі стосунки, насамперед з близькими людьми;
- долати упереджене ставлення до оточуючих, використовувати різноманітні методи (словесні, практичні ситуації);
- виховувати вміння розуміти іншу людину, її стан, проблеми – здатність до емпатії (співпереживання), почуття взаємоповаги;
- регулювати самооцінку дитини;
- виховувати вміння приймати себе;
- учити адекватно оцінювати себе та свої можливості;
- формувати здатність бути самим собою, відкрито адекватно проявляти свої емоції, почуття;
- запобігати формуванню комплексу неповноцінності;
- фіксувати реальні успіхи;
- дитина має усвідомлювати, що вона рівноправний член суспільства;
- розширювати коло спілкування, допомагати в оволодінні комунікативними навичками;

- дитину необхідно весь час залучати до самообслуговування, давати посильні доручення та обов'язки;
- допомагати у виборі гуртка, спортивної секції, які б відповідали здібностям, можливостям дитини;
- розкривати творчий потенціал дитини, з раннього дитинства розвивати творчі здібності (ігри, спеціальні заняття);
- надавати допомогу в пізнанні власного «Я» (сукупності уявлень про себе).
- виховувати самостійність та активність;
- створювати атмосферу, яка б виключала можливість виникнення почуття страху або невпевненості;
- переконувати дитину в тому, що вона сама здатна шукати і знаходити правильні рішення;
- у кожному виді діяльності надавати можливість слабозорій дитині проявляти самостійність та творчість, учити долати перешкоди й труднощі, які трапляються, знаходити оптимальний шлях для досягнення результату;
- уникати гіперопіки;
- виховувати активну життєву позицію, коли дитина з особливими потребами не є споживачем, а займає соціально важливу позицію, є суб'єктом діяльності, людиною, яка розраховує на власні сили.

Для подолання імпульсивності, збудженості, дратівливості, агресивності необхідно:

- залучати дитину до активного слухання, щоб вона вербально висловлювала агресію, знімаючи таким чином збудженість і нервовість;
- з домашнього перегляду виключити телепередачі й фільми із сценаріями насилля, жорстокості;
- у жодному разі не застосовувати фізичне покарання;
- спрямовувати енергію дитини на щось корисне;
- не провокувати дитину, бути уважним до її стану, роз'яснювати наслідки поведінки, використовувати метод переконання;
- переконувати дитину, що ви її любите, а окремі вчинки вас засмучують;
- тактовно і послідовно навчати дитину самоконтролю, витриманості;
- хвалити за виявлення (хай мінімальне) терпіння, успішну спробу стримати себе;
- висловлювати надію, що дитина зможе, якщо захоче, подолати себе, якщо не буде поспішати, а буде розмірковувати, як їй правильно діяти;
- батьки, які виховують дитину з порушеннями зору, повинні знати, що деякі негативні емоційні переживання у зв'язку з вадами зору присутні у всіх дітей, але глибина і гострота реакції залежать від віку, типу особистості, здатності дитини до адаптації. Вони підтримуються усвідомленням обмежених можливостей. Часто це проявляється в стані тривоги чи страху, що може призвести до виникнення та закріплення такої якості як просторова тривожність (нездатність ефективно діяти навіть у звичних умовах).

Також важливим є **проведення циклу індивідуальних бесід і консультацій** практичного психолога та вихователя-методиста з батьками вихованців. **Основними темами** зустрічей щодо емоційної сфери вихованців можуть бути:

- Чи уважні дорослі до переживань дитини?
- Чи помічають дорослі образи, сум, гнів, страх, які переживають діти?
- Що є джерелом цих переживань?
- Який слід лишають ці переживання в душі дитини?
- Про які правила емоційних контактів з дитиною слід знати?

Діагностичний матеріал для визначення емоційно-особистісної сфери дошкільників

Тест «Маски» (за Т. Марцинковською)

Мета: визначити емоційний стан дітей віком від 5-ти років.

Обладнання: чотири маски з паперу (гарний і поганий настрій, намагання керувати і підкорюватись).

Інструкція: «Подивись на ці обличчя. Як ти вважаєш, яке обличчя у тебе буває найчастіше, коли ти бачиш дітей своєї групи? (Перед дитиною викладають чотири маски, після чого вона обирає одну з них.) На кого з дітей ти зазвичай дивишся ось так? (Це запитання ставиться дитині щоразу, коли по черзі показуються їй кожна із масок.)».

Обробка та інтерпретація результатів емоційного стану дитини в групі відображається у виборі маски з певним настроєм під час відповіді на перше запитання.

Підраховується, скільки разів дитина обрала маски з гарним і поганим настроєм під час відповіді на запитання: «На кого з дітей ти зазвичай дивишся ось так?» Якщо дитина задоволена своїми стосунками в групі, то кількість масок, на яких зображена радість, значно перевищує решту масок.

Якщо дитина обирає більше «негативних» масок, то це може свідчити про те, що дитина не бажає спілкуватися з однолітками, вона не зацікавлена цим. Дитина-лідер може бути незадоволена своїм статусом, якщо вона претендує на вище місце в групі, або намагається будувати взаємини з кимсь із тих дітей, які не підкорюються їй як лідерів.

Також серед таких дітей можуть бути виявлені діти, які спокійно ставляться до свого положення в групі, не намагаються спілкуватися, а також діти, які важко це переживають.

Крім того слід підрахувати і кількість масок, обраних дітьми, які відображають намагання керувати або підкорюватись, що також є важливим показником емоційного стану дитини в групі однолітків.

Тест «Опитувальник оцінювання рівня тривожності та схильності до неврозу»

Автор: А.Захаров

Мета: визначення рівня тривожності та ознак психічного напруження дитини

Вік: дошкільники та молодші школярі (батьки)

Тестовий матеріал

Інструкція. Прочитайте подані нижче твердження та поставте відмітку навпроти тієї відповіді, яка найбільше підходить до характеру, поведінки вашої дитини.

з/н	Запитання	Так	Іноді	Ні
1	Легко засмучується, багато переживає			
2	Часто плаче, скиглить, довго не може заспокоїтись			
3	Вередує, дратується через дрібниці			
4	Часто ображається, не переносить будь-яких зауважень			
5	Трапляються випадки агресії			
6	Заїкається			
7	Гризе нігті			
8	Смокче пальці			
9	Поганий апетит			
10	Вживає їжу вибірково			

11	Важко засинає			
12	Снить неспокійно			
13	Неохоче прокидається			
14	Часто кліпає			
15	Неспокійні, імпульсивні рухи			
16	Не вміє зосереджуватись, швидко відволікається			
17	Намагається бути тихим			
18	Боїться темряви			
19	Боїться самотності			
20	Боїться невдач, невпевнена у собі, нерішуча			
21	Відчуває почуття неповноцінності			

Обробка результатів діагностики :

За кожну відповідь «так» нараховується - 2 бали, «іноді» - 1 бал, «ні» — 0 балів.

Якщо Ви отримали суму:

- 28-42 - невроз, високий рівень психоемоційного напруження;
- 20-27 - невроз був чи буде найближчим часом;
- 11-19 - нервовий розлад, середній рівень психоемоційного напруження;
- 7-13 - низький рівень психічного напруження, дитині необхідна увага;
- до 7 балів - відхилення незначні і проявляються як вікові особливості розвитку дит.

Методика «Вибери потрібне обличчя»

Вік дітей: від 5 до 7 років;

Обладнання: експериментальний матеріал – 14 малюнків, кожний з яких відображає певну типову для життя молодшого школяра ситуацію.

Методика виявляє рівень тривожності дитини. Ця методика являє собою дитячий тест тривожності, розроблений американськими психологами Р. Теммл, М. Дорки і В. Амен.

Завдання полягає в тому, щоб дослідити і оцінити тривожність дитини в типових для неї життєвих ситуаціях, де відповідну якість особистості виявляється найбільшою мірою. При цьому сама тривожність розглядається як риса особистості, функція якої полягає у забезпеченні безпеки людини на психологічному рівні і яка водночас має негативні наслідки. Вони полягають, зокрема, у гальмуванні активності дитини, спрямованої на досягнення успіхів. Висока тривожність супроводжується зазвичай високо-розвинутою потребою уникнення невдач, що істотно перешкоджає прагненню до досягнення успіхів.

Тривожність, досліджувана людиною по відношенню до конкретної ситуації, не обов'язково буде точно так само проявлятися в іншій соціальній ситуації, і це залежить від від'ємного емоційного досвіду, набутого дитиною в даній або інших життєвих ситуаціях. Саме негативний емоційний досвід підвищує і породжує тривожність як рису особистості і тривожну, неспокійну поведінку дитини.

Підвищений рівень особистісної тривожності свідчить про недостатньо хорошу емоційну пристосованість, адаптованості дитини до життєвих ситуацій, викликаючи занепокоєння. Психодіагностика тривожності оцінює внутрішнє ставлення даної дитини до певних соціальних ситуацій, дає корисну інформацію про характер взаємин, що склалися у даної дитини з навколишніми людьми, зокрема в сім'ї, в дитячому садку.

Психодіагностичний образотворчий матеріал в цій методиці представлений серією малюнків розміром 8,5 x 11 см (мал. 1-14). Кожен малюнок сюжетно представляє собою де яку типову для

життя дитини-дошкільника ситуацію.

Кожен з описаних малюнків виконаний у двох варіантах: для хлопчиків (на малюнку зображений хлопчик) і для дівчаток (на малюнку представлена дівчинка). У процесі тестування досліджуваний ідентифікує себе з дитиною тієї ж статі, що і він. Особа цієї дитини не промальовано повністю, даний лише загальний контур його голови.

Кожен малюнок забезпечений двома додатковими зображеннями дитячої голови, за розмірами точно відповідними контуру обличчя дитини на малюнку. На одному з додаткових зображень представлено усміхнене обличчя дитини, а на другому - сумне.

Пропоновані малюнки зображують типові життєві ситуації, з якими стикаються діти-дошкільнята і які можуть викликати у них підвищену тривожність. Передбачається, що вибір дитиною тієї чи іншої особи буде залежати від його власного психологічного стану в момент проведення тестування.

Двозначні малюнки в методиці мають основну «проективне» навантаження. Те, який сенс надає дитина саме цим малюнкам, вказує на типове для нього емоційний стан в подібних життєвих ситуаціях.

У процесі психодіагностики малюнки пред'являються дитині в тій послідовності, в якій вони тут представлені, один за іншим. Показавши дитині малюнок, експериментатор до кожного з них дає інструкцію - роз'яснення такого змісту:

До мал. 1. Гра з молодшими дітьми: «Як ти думаєш, яке у дитини буде обличчя, веселе чи сумне? Він (вона) грає з малюками».

До мал. 2. Дитина і мати з немовлям: «Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: сумне чи веселе? Він (вона) гуляє зі своєю мамою і малюком».

До мал. 3. Об'єкт агресії: «Як ти думаєш, яке обличчя буде у цієї дитини: веселе або сумне?»

До мал. 4. Одягання: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне?

Він (вона) одягається».

До мал. 5. Гра зі старшими дітьми: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) грає зі старшими дітьми».

До мал. 6. Укладання спати на самоті: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) йде спати».

До мал. 7. Умивання: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне?

Він (вона) у ванній».

До мал. 8. Догана: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне?»

До мал. 9. Ігнорування: «Як ти думаєш, яке обличчя буде у цієї дитини: веселе або сумне?»

До мал. 10. Агресивний напад: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне?»

До мал. 11. Збирання іграшок: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) прибирає іграшки».

До мал. 12. Ізоляція: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне?»

До мал. 13. Дитина з батьками: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) зі своїми мамою і татом».

До мал. 14. Їжа на самоті: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) їсть».

Вибір дитиною відповідної особи і його словесні висказування фіксуються в спеціальному протоколі (табл. 1).

Протоколи, отримані від кожної дитини, піддаються далі аналізу, який має дві форми: кількісну і якісну.

Кількісний аналіз полягає в наступному. На підставі даних протоколу обчислюється індекс тривожності дитини (ІТ), який дорівнює вираженому в процентах відношенню числа емоційно негативних виборів до загального числа малюнків.

Кількість емоційно негативних виборів

ІТ= _____ × 100%.

14

Таблиця 1 Зразок протоколу до методики - «Вибори потрібне обличчя»

Ім'я дитини Вік дитини

Дані обстеження

Номер і зміст малюнка	Висловлювання дитини	Вибір дитини	
		Веселе обличчя	Сумне обличчя
1. Гра з молодшим і дітьми.			
2. Дитина і мати з дитиною.			
3. Об'єкт агресії.			
4. Одягання.			
5. Гра зі старшими дітьми.			
6. Укладання спати на самоті.			
7. Умивання.			
8. Догана.			
9. Ігнорування.			
10. Агресивний напад.			
11. Збирання іграшок.			
12. Ізоляція.			
13. Дитина з батьками.			
14. Їжа на самоті.			

За індексом тривожності (ІТ) діти віком від 3,5 років до 7 років умовно можуть бути розділені на три групи:

1. Високий рівень тривожності. ІТ за величиною більше 50%.
2. Середній рівень тривожності. ІТ знаходиться в межах від 20% до 50%.
3. Низький рівень тривожності. ІТ розташовується в інтервалі від 0% до 20%.

У ході якісного аналізу кожену відповідь дитини (другий стовпець протоколу) аналізується окремо. На основі такого аналізу робляться висновки щодо емоційного досвіду спілкування дитини з оточуючими людьми і того сліду, який цей досвід залишив у душі дитини. Особливо високим проєктивним значенням у цьому зв'язку мають:

мал. 4 (одягання),

мал. 6 (укладання в ліжко на самоті),

мал. 14 (їжа на самоті).

Діти в цих ситуаціях роблять негативні емоціональні вибори, з високим ступенем ймовірності будуть мати високий ІТ. Діти, що роблять негативні емоційні вибори в ситуаціях, зображених на:

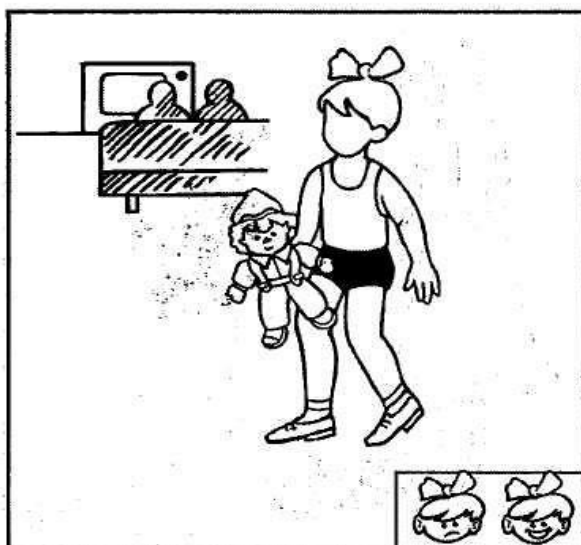
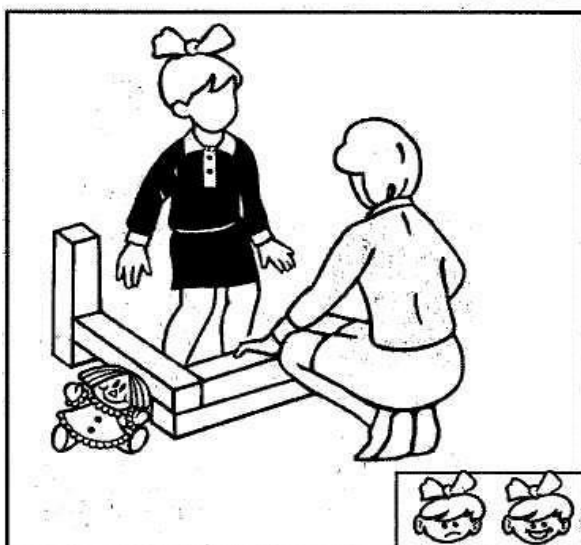
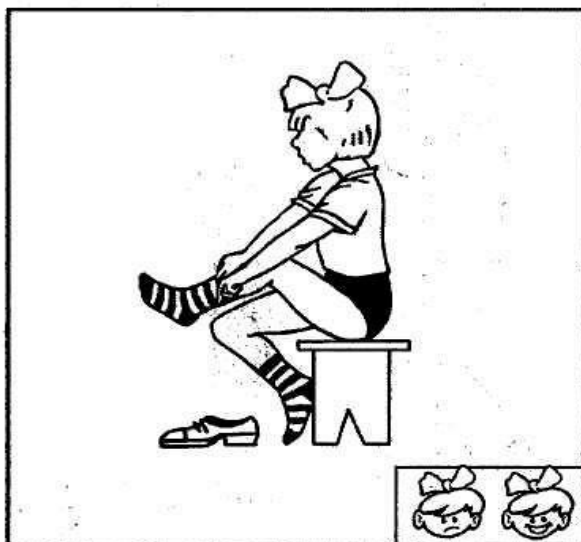
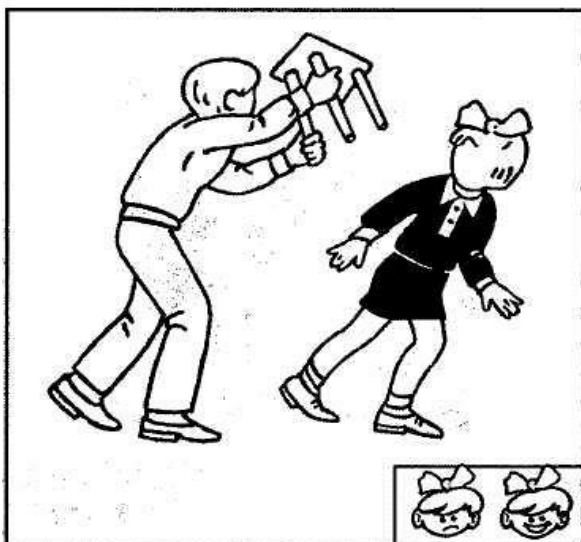
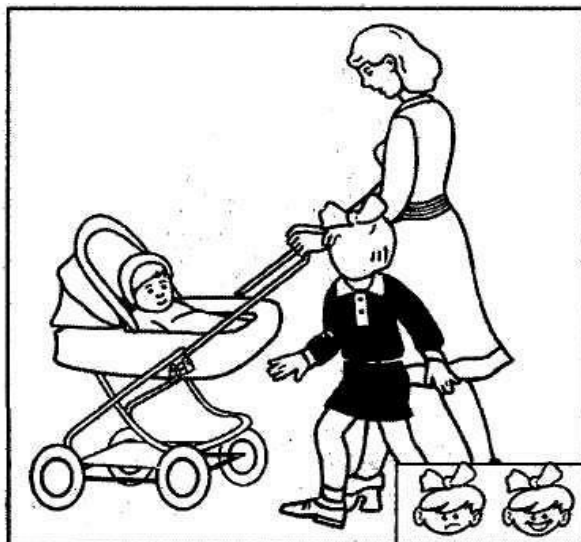
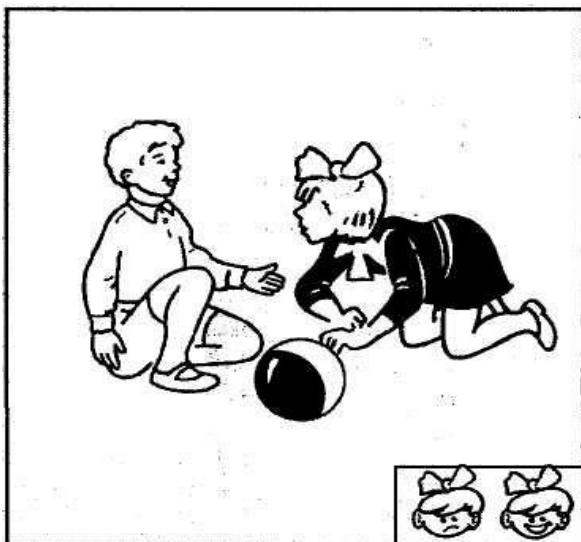
мал. 1 (дитина і мати з немовлям),

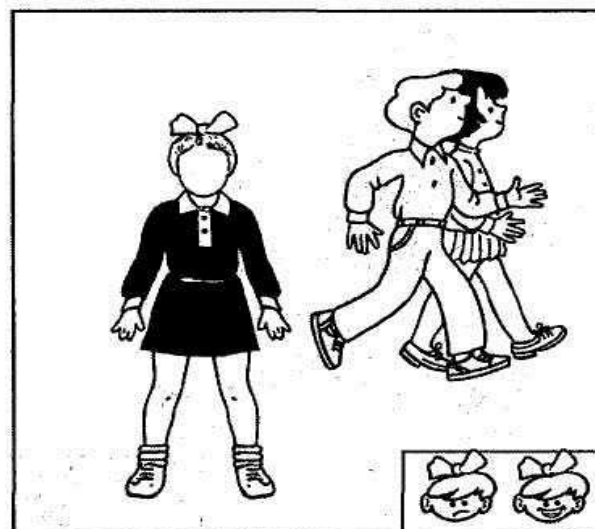
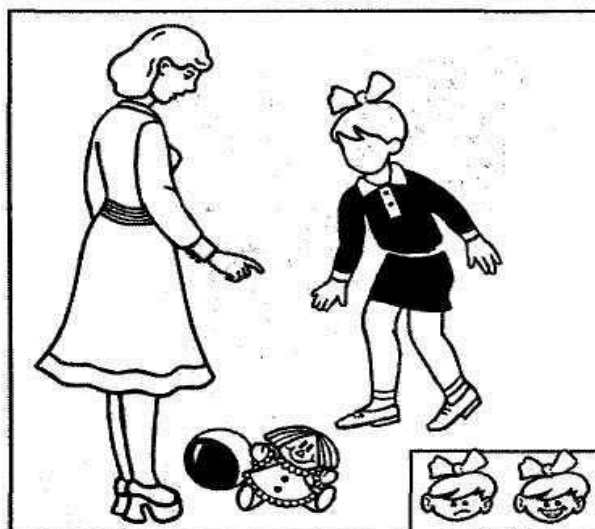
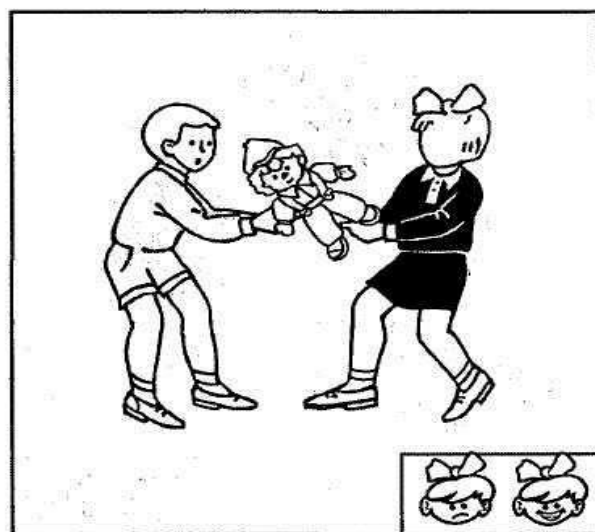
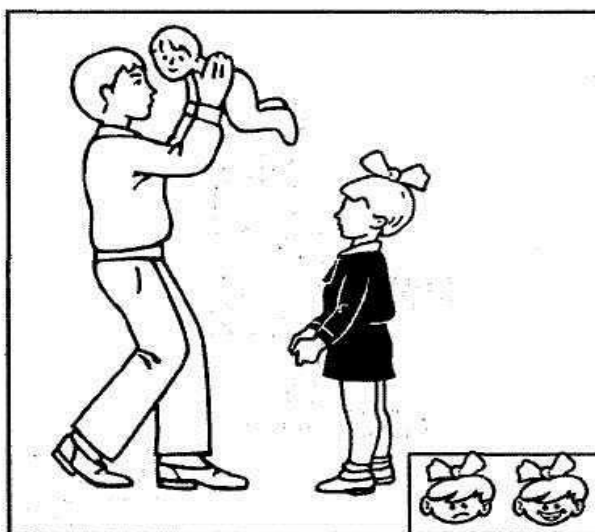
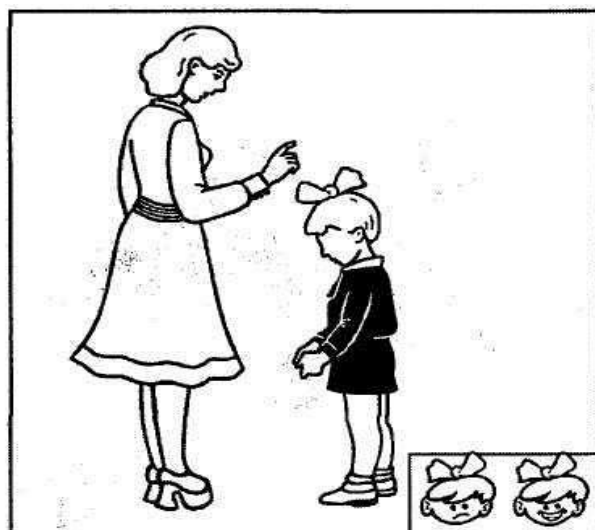
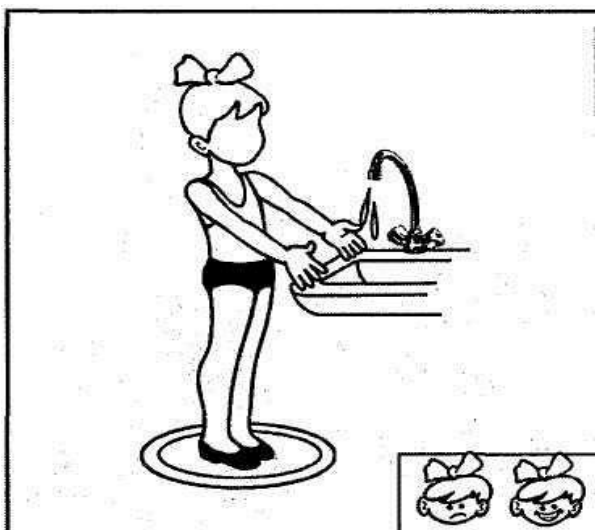
мал. 7 (умивання),

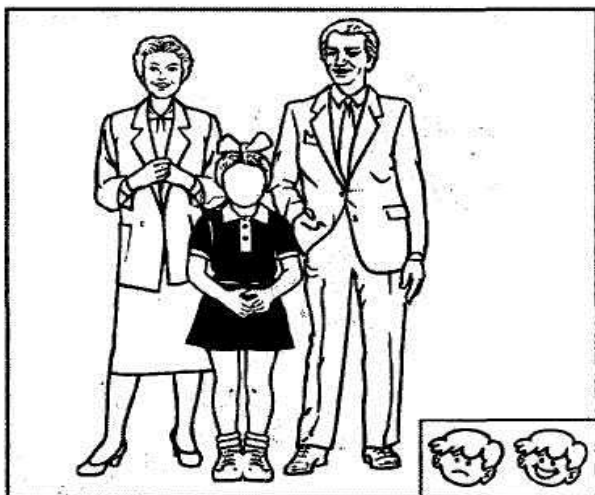
мал. 9 (ігнорування) і

мал. 11 (збирання іграшок), з великою ймовірністю отримують високий або середній індекс ІТ.

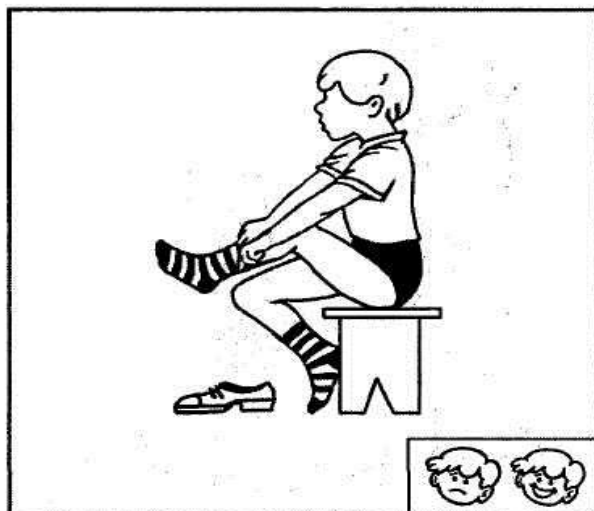
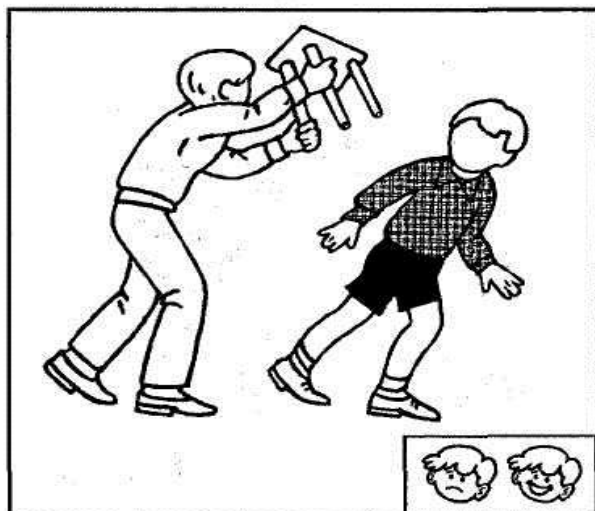
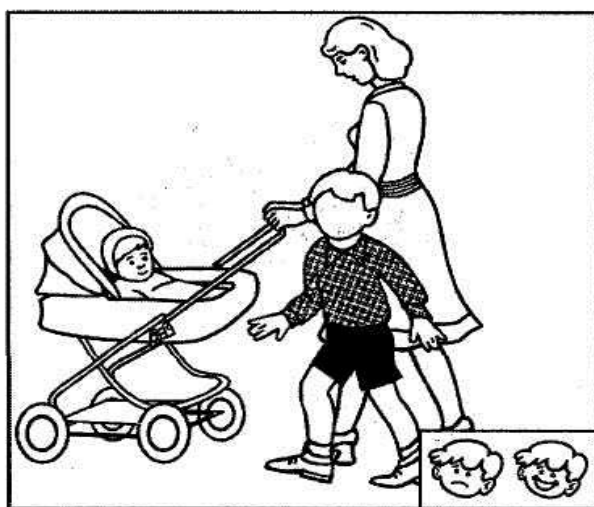
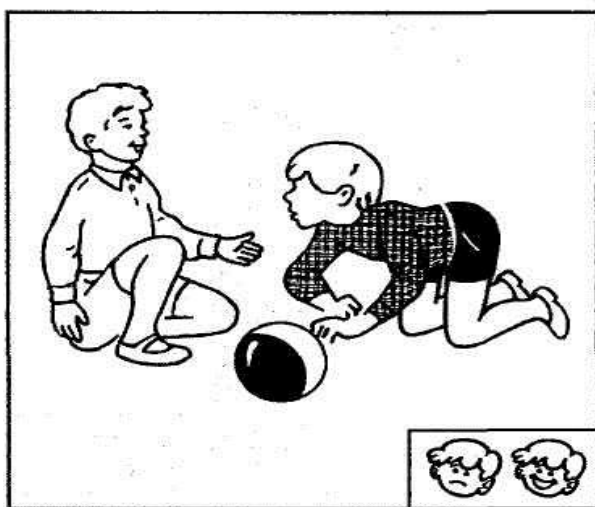
ВАРІАНТ ДЛЯ ДІВЧАТОК

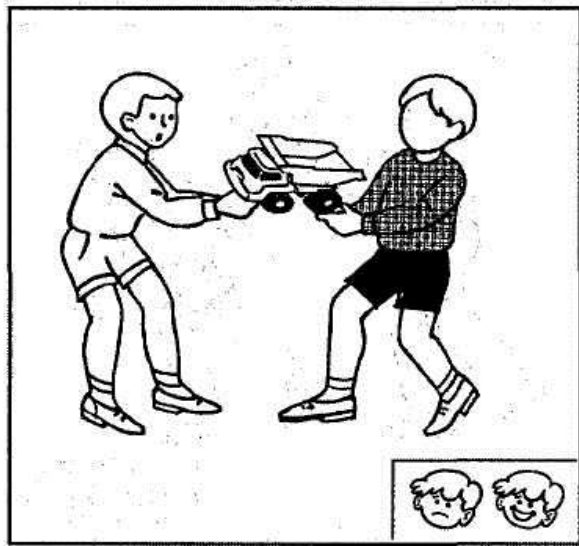
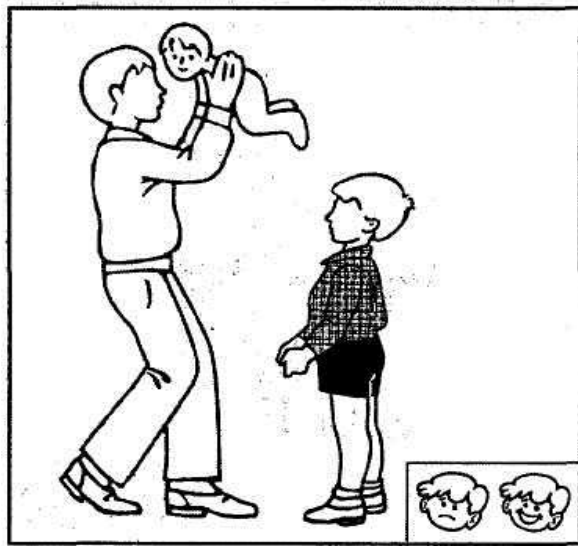
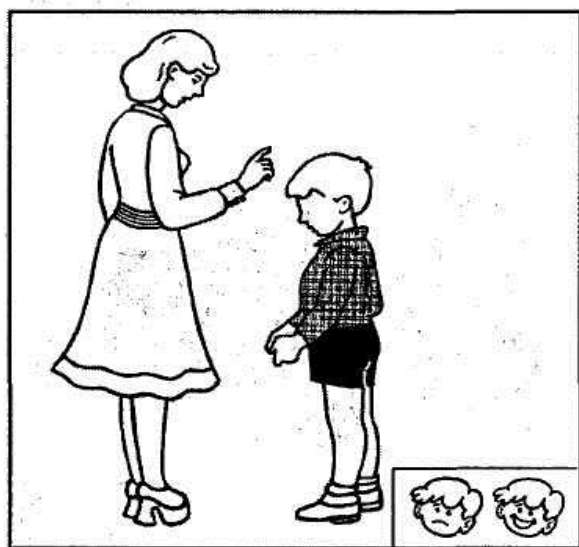
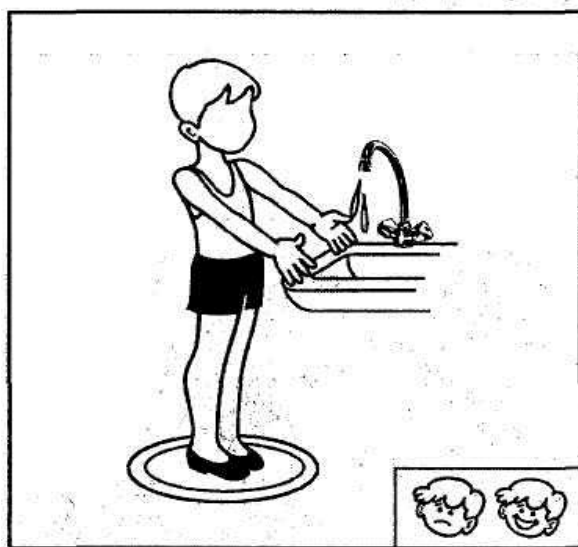
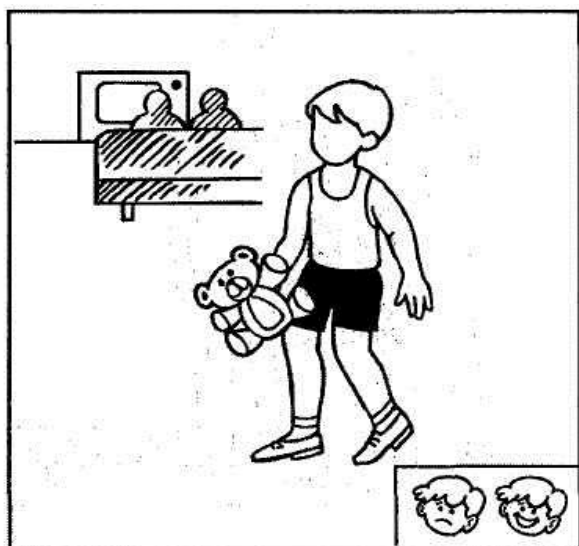
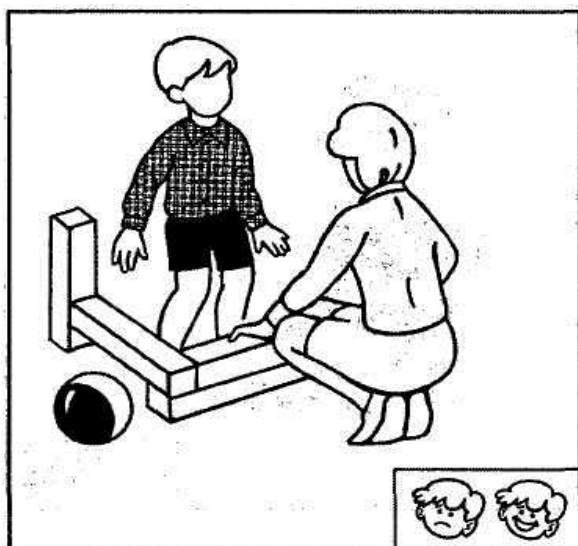

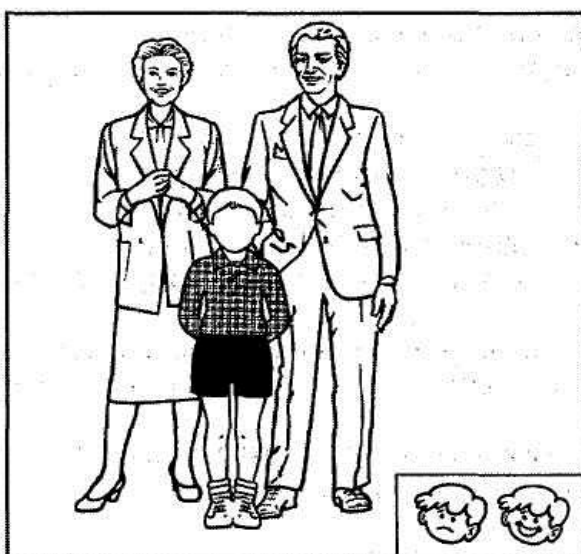
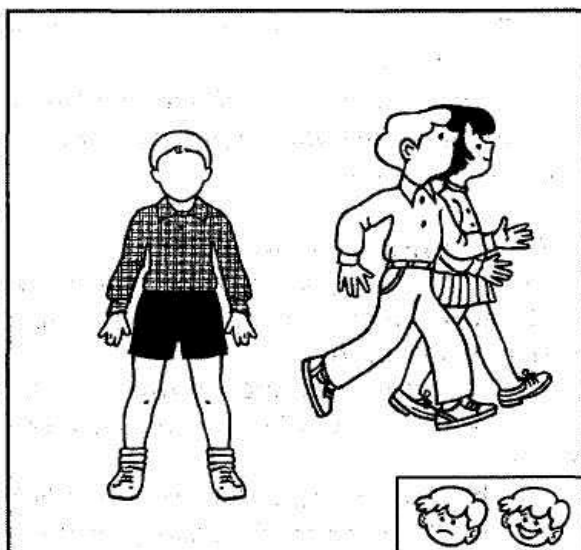
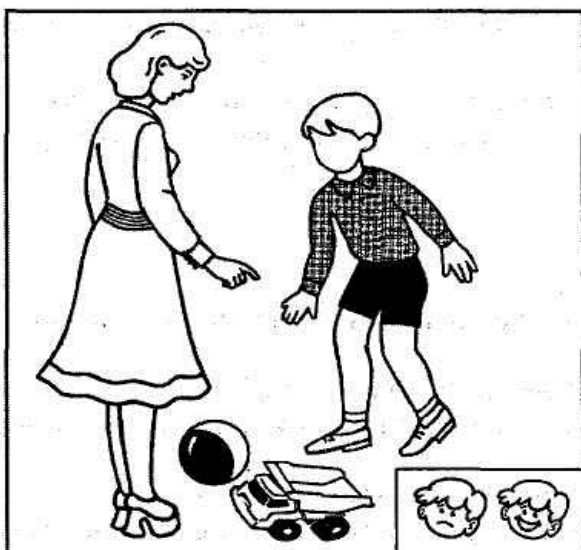

ВАРІАНТ ДЛЯ ХЛОПЧИКІВ

Визначення рівня тривожності дошкільника
(Лаврентьєва Г.П., Титаренко Т.М.)

Щоб перевірити свої оцінки тривожності дитини, зроблені на основі спостережень, заповніть цю анкету самостійно, а потім запропонуйте її батькам дитини, вихователеві або методисту, який добре знає вашого вихованця.

1. Не може довго працювати, не втомлюючись.
2. Йому важко зосередитися на чомусь.
3. Будь-яке завдання викликає надмірну тривогу.
4. Під час виконання завдання дуже напружений, скутий.
5. Ніякові частіше за інших.
6. Часто говорить про можливі неприємності.
7. Як правило, червоніє в незнайомій обстановці.
8. Скаржиться, що бачить страшні сни.
9. Руки звичайно холодні й вологі.
10. Нерідко бувають розлади шлунка.
11. Дуже пітніє, коли хвилюється.
12. Має поганий апетит.
13. Спить неспокійно, погано засинає.
14. якливий, багато що викликає в нього страх.
15. Звичайно неспокійний, легко засмучується.
16. Часто не може додержати слова.
17. Погано переносить чекання.
18. Не любить братися за нову справу.
19. Не впевнений у собі, своїх силах.
20. Боїться труднощів.

Додайте кількість плюсів, щоб дістати загальний бал тривожності.

Висока тривожність — 15-20 балів. **Середня тривожність** — 7-14 балів. **Низька тривожність** — 1-6 балів.

Анкета визначення рівня імпульсивності у дошкільника
(Лаврентьєва Г.П., Титаренко Т.М.)

1. Завжди знаходить швидку відповідь, коли про щось запитують (можливо, і неправильну, але дуже швидко).
2. У нього часто змінюється настрій.
3. Багато що його дратує, виводить із себе.
4. Йому подобається робота, яку можна виконувати швидко.
5. Вразливий, але не злопам'ятний.
6. Часто відчувається, що йому все набридло.
7. Швидко, не вагаючись, приймає рішення.
8. Може різко відмовитися від їжі, яку не любить.
9. Часто відволікається на заняттях.
10. Коли хтось із дітей на нього кричить, він також кричить у відповідь.
11. Звичайно впевнений, що впорається з будь-яким завданням.
12. Може нагрубіяти батькам, вихователям.
13. Часом здається, що він переповнений енергією.
14. Це людина дії, розмірковувати не вміє і не любить.
15. Вимагає до себе уваги, не хоче чекати.
16. В іграх не підкоряється загальним правилам.
17. Гарячкує під час розмови, часто підвищує голос.
18. Легко забуває доручення старших, захоплюючись грою.
19. Любить організовувати, й верховодити.
20. Похвала і осуд діють на нього дужче, ніж на інших.

Прагнучи якомога об'єктивніше оцінити рівень імпульсивності дошкільника, ви самостійно заповнили цю анкету й одержали незалежні характеристики від двох дорослих. Щоб уточнити результати, додайте всі бали, здобуті в кожному з трьох досліджень, і поділіть їх на три.

Наприклад, ваш показник імпульсивності Андрія Б. — 16 балів. Його бабуся, заповнивши анкету, набрала всього 12 балів, а батько — 17 балів. У такому разі: $16 + 12 + 17$ середній бал становитиме 15.

Висока імпульсивність: 15—20 балів **Середня імпульсивність:** 7—14 балів **Низька імпульсивність:** 1—6 балів

Анкета визначення рівня агресивності у дошкільника
(Лаврентьєва Г.П., Титаренко Т.М.)

1. Злий дух часом вселяється в нього.
2. Він не може змовчати, коли чимось незадоволений.
3. Коли хтось його образить, в ін обов'язкого прагне поквитатися так само.
4. Часом йому без усякої причини хочеться вилятися.
5. Часом він із задоволенням ламає іграшки, щось розбиває, шматує, рве книжки.
6. Інколи він так наполягає на чомусь, що людям навколо уривається терпець.
7. Він не відмовиться від того, щоб подразнити тварин.
8. Взяти верх у суперечці з ним майже неможливо.
9. Дуже сердиться, коли вважає, що хтось кепкує з нього.
10. Здається, що інколи у нього спалахує бажання зробити якусь шкоду, шокувати оточення.
11. У відповідь на звичайні розпорядження прагне зробити все навпаки.
12. Часто не за віком сварливий.
13. Сприймає себе як самостійного і рішучого.
14. Любить бути першим, верховодити, підкоряти собі інших.
15. Невдачі надзвичайно дратують його, намагається шукати винних.
16. Легко свариться, вступає в бійку.
17. Старається спілкуватися з молодшими й фізично слабкішими.
18. У нього часті напади похмурої дратівливості.
19. Не рахується з ровесниками, не поступається, не ділиться нічим.
20. Упевнений, що будь-яке завдання виконає краще за інших.

Позитивна відповідь на кожне запропоноване твердження оцінюється 1 балом. Підрахуйте, скільки тверджень, на вашу думку, стосується досліджуваного дошкільника.

Висока агресивність: 15-20 балів. **Середня агресивність:** 7-14 балів. **Низька агресивність:** 1-6 балів.

Тест «Неіснуюча тварина»

Тест «Неіснуюча тварина» належить до проєктивних тестів. Виконуючи малюнок, людина через рухи руки, що малює малюнок, виявляє певний зміст своєї психіки. Звичайно, це відображення не відображує всю складність психічного світу особи, але деякі прояви її виявляє. Цей тест рекомендується використовувати в поєднанні з іншими тестами та методиками.

Інструкція Розслабтесь, дайте волю своїй фантазії, вигадуйте і намалюйте неіснуючу тварину і назвіть її неіснуючим ім'ям.

«Відпустіть» свою руку, дозвольте їй малювати ніби самій по собі. Малюнок виконується на окремому аркуші матового паперу, бажано олівцем середньої м'якості.

Інтерпретація

Розміщення малюнка ближче до верхнього краю (чим ближче, тим більше виявлена якість) говорить про високу самооцінку, незадоволеність своїм місцем в суспільстві, недостатнє визнання оточуючими, прагнення до самоствердження.

Голова (або деталь, що її замінює). Положення: голова повернена вправо (відносно того, хто малює) – прагнення до діяльності, майже все, що планується, – здійснюється, або, принаймні, починає здійснюватися (хоч, можливо, і не доводиться до кінця). Людина активно прагне реалізації своїх планів.

Положення «анфас» (зображення голови людини) – зображення «дивиться» на глядача – трактується як егоцентризм, перебільшена увага досліджуваного до власного «я», своїх проблем.

Окремі деталі голови, що відповідають органам чуття (вуха, рот, очі).

Рот. Відкритий рот в поєднанні з язиком, без промальовування губ, інтерпретується як велика мовна активність (балакучість). Рот з зубами – словесна агресивність (людина огризається, задирається, є грубіяном у відповідь на звертання). Очі – це символ властивого людині переживання страху, який часто не усвідомлюється людиною: досліджуваний робив сильний нахил олівця при виконанні малюнка очей. Рот, особливо зображений у вигляді гострих кутів, – агресія. Зображені нігті – агресія носить спонтанний наступальний характер.

Несуча, опорна частина фігури тварини (ноги, лапи). Масивність цієї частини тіла свідчить про ґрунтовність, обдуманість, переважання раціонального над емоційним при ухваленні рішень, формуванні думки, висновків; взагалі опора на істотні положення і значущу інформацію. Різноманітність у формі і положенні цих деталей – оригінальність, нестандартність думок, суджень, самостійність, творче начало (виявляється в незвичній формі цих елементів).

Деталі, що прикрашають (надмірні плями на тварині), вказують на демонстративність, на бажання привернути увагу оточуючих, манірність.

Хвіст. Виявляють ставлення до власних дій, рішень, висновків, до своєї словесної продукції. Позитивне або негативне забарвлення цього ставлення виражене положенням хвоста : вниз – незадоволеність, сумнів у власній правоті, жалкування щодо зробленого, сказаного, розкаяння.

Хвіст вліво – ставлення до своїх думок, рішень, до втрачених можливостей, до власної нерішучості.

Контур фігури. Звертається увага на наявність чи відсутність виступів (шипів, панцирів, голок), промальованість контуру, наявність плям, затемнень. Якщо на малюнку багато гострих кутів – це прояви агресивності.

Наявність виправлень, перемальовувань можуть свідчити про те, що людина не приймає себе такою, яка вона є.

Загальна енергія. Чим більше складових частин і елементів, тим вища енергія. Жирна з натиском лінія свідчить про наявність тривожності (палиця, голова тварини та голова людини).

Загальна оцінка тварини. Досліджуваний зобразив тварину, яка загрожує, ту, яку бояться. Схожість намальованої тварини людині (Малюнок 2) – постава тварини на дві лапи, схожість морди на обличчя: свідчить про емоційну незрілість, “дитячість” в характері і поведінці відповідно до ступеня “олюднення” тварини.

Рівень агресивності у досліджуваного виявляється кількістю гострих кутів на малюнку. Особливо вагомі при цьому прямі знаряддя агресії – кігті, зуби, палиця.

Творчі можливості виявляються кількістю елементів, що поєднані у фігурі: про банальність,

відсутність креативності свідчать варіанти, коли зображена існуюча істота (динозавр , до якої досліджуваний приєднав дві голови).

Рекомендації

В результаті обробки методики, психологу, педагогам та батькам необхідно звернути особливу увагу саме на ті риси особистості. З дитиною потрібно проводити корекційно – розвивальні заняття з елементами тренінгу, а також розробити вправи та заходи щодо розвитку креативності та мислення. Звичайно, провести консультації з батьками. Надати необхідні рекомендації для подальшої роботи з цією дитиною.